

Ο αντισημιτισμός στον 20ό αιώνα

Ενότητα 11: Η Ευρώπη ως εργαστήριο βιαιοτήτων του 20ού αιώνα

Μαρία Καβάλα,
Ιστορικός, μεταδιδακτορική διδάσκουσα
Τμήμα Πολιτικών επιστημών

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Η Ευρώπη ως εργαστήριο βιωσιμότητας του 20ού αιώνα

Προσέγγιση του αναζωογονητικού ή
λυτρωτικού αντισημιτισμού

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα ενότητας

1. Ο Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Σκοποί ενότητας

- Σκοπός αυτής της ενότητας είναι να αναδείξει πώς η Ευρώπη της νεωτερικότητας υπήρξε ένα εργαστήριο βιαιοτήτων που μέσα από ένα συνδυασμό ιστορικών συνεχειών οδηγήθηκε στον γερμανικό εθνικοσοσιαλισμό και τον εφιαλτικό κόσμο του.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Αφού είδαμε μέσα από ποιες ιδεολογικές διαδρομές φτάνουμε στην αφαιρετική κατηγορία του «Εβραίου» χωρίς ανθρώπινη υπόσταση, η οποία αξιοποιείται από το ναζισμό, επανερχόμαστε στο σημερινό μάθημα στον Αναζωογονητικό αντισημιτισμό του ναζισμού, όπως χαρακτηρίστηκε από τον Έντσο Τραβέρσο ή λυτρωτικό αντισημιτισμό, όπως ορίστηκε από τον Φριντλέντερ.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

- Το ιδεολόγημα που αναπτύχθηκε ήταν ότι ο αφανισμός των Εβραίων ήταν απαραίτητος ώστε να εκπληρωθεί ο «φυσικός νόμος» μιας ανθρωπότητας, η οποία έπρεπε να είναι ομοιογενής.
- Υπήρχαν εδώ όλα τα στοιχεία ενός αναζωογονητικού αντισημιτισμού, ενός αντισημιτισμού που πρέσβευε ότι μέσα από την εξαφάνιση του «άλλου», ο οποίος ήταν το κύριο κακό, θα αναζωογονούνταν ο κόσμος.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Απέναντι στη μονιμότητα του Ράιχ, το οποίο ήταν αναλλοίωτο και ανώτερο όλων, υπήρχε το Gegenreich (το ενάντια στο Ράιχ: αρχές, ιδέες, αξίες, πολιτικές). Αυτά, όμως ήταν μεταβλητά στοιχεία, τα οποία διαφοροποιούνταν ανάλογα με τις περιστάσεις και τις ιστορικές συγκυρίες.

Ο καγκελάριος Χίτλερ στην πραγματικότητα υπέδειξε τους Εβραίους ως το Gegenreich και ταύτισε όλους τους εχθρούς του με τον ιουδαϊσμό. Οι Εβραίοι μπορούσαν να προσωποποιούν κάθε δυνάμει εχθρό. Με αυτόν τον τρόπο έκανε τον εχθρό συγκεκριμένο, ορατό.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Οι Εβραίοι μπορούσαν να είναι η Ρωσία και ο κομμουνισμός, η Μεγάλη Βρετανία και η δημοκρατία, η Γαλλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο πρόεδρος Ρούσβελτ και ο καπιταλισμός, όλα δηλαδή τα εχθρικά στοιχεία στην πορεία του Ράιχ προς τη σωτηρία.

Ωστόσο, ο «αναζωογονητικός» αντισημιτισμός του ναζισμού δεν μπορεί να περιοριστεί απλώς στην εκπλήρωση της χριστιανικής ιουδαιοφοβίας, σ' ένα έργο που ήταν γνωστό εκ των προτέρων και όπου ο ναζισμός θα αναλάμβανε την τελική έφοδο εναντίον του Αντίχριστου.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Αν και πολλά στοιχεία της χριστιανικής παράδοσης ενσωματώθηκαν στη ναζιστική οπτική για τον κόσμο, η τελευταία είχε συνδυαστικό χαρακτήρα, «μέσα στον οποίο οι κληρονομημένες από το χριστιανισμό εσχατολογικές προσδοκίες (Αποκάλυψη, λύτρωση, χιλιασμός) αναμειγνύονταν με άλλα συστατικά, εγγενώς νεωτερικά και κοσμικά, τόσο επιστημονικά (η κάθαρση εννοημένη με όρους φυλετικής βιολογίας, επιλογής και ευγονισμού) όσο και πολιτικά (η κατάκτηση του *Lebensraum*, η εξάλειψη του μπολσεβικισμού)».
(Traverso, σ.186-187)

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Το αμάλγαμα, ο συνδυασμός αυτών των στοιχείων δημιουργούσε κάτι το εντελώς καινούργιο, κάτι πρωτόφαντο σε σχέση με όλες τις προηγούμενες μορφές ιδεολογικής κωδικοποίησης του φυλετικού και αντισημιτικού μίσους.

Αν ο Εβραίος ενσάρκωνε την αφαίρεση του νεωτερικού κόσμου, η βιολογικοποίηση του αντισημιτισμού ήταν το κλειδί μιας νεωτερικής εξέγερσης ενάντια στη νεωτερικήτητα.

Αν οι Εβραίοι παρουσιάζονταν ως η προσωποποίηση των αφηρημένων κοινωνικών σχέσεων του καπιταλισμού, ο αγώνας ενάντια στον καπιταλισμό μπορούσε να ολοκληρωθεί με την εξόντωση τους.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Η ενσάρκωση του καπιταλισμού καταστρεφόταν με βιομηχανικές μεθόδους όπως ένα εργοστάσιο που παράγει θάνατο, τα στρατόπεδα θανάτου δηλαδή.

Μέσα από την καταστροφή του κόσμου των Εβραίων, η τεχνολογία μπορούσε να αναζωογονηθεί και να μπει στην υπηρεσία της φύσης, ώστε να βοηθάει πραγματικά τον άνθρωπο. Αυτές οι ιδέες εντοπίζονταν στη βάση του ναζισμού.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

«Η εθνικοσοσιαλιστική θρησκεία της φύσης ή, αν προτιμάτε, βιοπολιτική παρουσιαζόταν έτσι σαν μια μορφή αντιδραστικού μοντερνισμού, ικανού να πραγματοποιήσει μια σύνθεση ανάμεσα στον Αντιδιαφωτισμό και τον επιστημονισμό, ανάμεσα στο σκοταδισμό και την τεχνολογία, ανάμεσα σε μια αρχαϊκή μυθολογία και την ολοκληρωτική τάξη πραγμάτων, ανάμεσα στους μεσαιωνικούς διωγμούς και τη φυλετική βιολογία, ανάμεσα στα πογκρόμ εναντίον των Εβραίων και την ψυχρή, απρόσωπη, μηχανική εξόντωση τους, όπως στο σφαγείο» (Traverso, 2013, σ.187-188).

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Ας θυμηθούμε αυτά που αναφέραμε σε προηγούμενο μάθημα σχετικά με τους παράγοντες ριζοσπαστικοποίησης του γερμανικού αντισημιτισμού:

- η εμμονή, τουλάχιστον ως το 1918, των πολιτικών δομών του «Παλαιού Καθεστώτος»,
- οι εντάσεις που δημιουργήθηκαν από μια διαδικασία εκβιομηχάνισης και έντονου, γρήγορου και τραυματικού κοινωνικού εκσυγχρονισμού στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα,
- η πολιτική και κοινωνική κρίση που γεννήθηκε από την ήττα και την κατάρρευση του Ράιχ του Κάιζερ,
- η εγγενώς εύθραυστη φύση των δημοκρατικών θεσμών που το διαδέχτηκαν,

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

- η γεωπολιτική θέση της Γερμανίας που την έκανε, μετά το 1918, κέντρο μιας σύγκρουσης μεταξύ επανάστασης και αντεπανάστασης σε πανηπειρωτική κλίμακα (ενός «ευρωπαϊκού εμφυλίου πολέμου»)
- αυτοί ήταν οι ιστορικοί παράγοντες που συνεισέφεραν στη ριζοσπαστικοποίηση του γερμανικού αντισημιτισμού και στη μετατροπή του σε ιδεολογία ενός πολιτικού κινήματος που κατάφερε ν' αδράξει την εξουσία (Traverso, 2013, σ. 188).

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Συμπεράσματα

Ακολουθώντας τον Έντσο Τραβέρσο θα λέγαμε ότι το Άουσβιτς υπήρξε γέννημα του δυτικού πολιτισμού, όχι ως φυσική του κατάληξη αλλά ως παθολογική του εκδήλωση.

Είναι σημαντικό επιμένοντας στην ιστορική γνώση να κατανοήσουμε ποια είναι εκείνα τα στοιχεία που οδήγησαν και έκαναν εφικτή τελικά τη ναζιστική εξόντωση.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Η ιδέα ότι υπάρχουν ανώτερες και κατώτερες φυλές, η άποψη ότι η πρόοδος και ο πολιτισμός συνεπάγονται την κατάκτηση και την εξόντωση των «κατώτερων φυλών», η αντίληψη ότι η τεχνολογία είναι το μέσο για μια συστηματική και οργανωμένη εξολόθρευση του εχθρού δεν ήταν ναζιστικές ιδέες αλλά αποτελούσαν ένα «νοητικό habitus» της Ευρώπης από το 19ο αιώνα και την έλευση της βιομηχανικής κοινωνίας.

Ας θυμηθούμε εδώ ότι ο Διαφωτισμός περιόρισε σε κάποιο βαθμό την παρέμβαση του Θεού στην ιεράρχηση των ανθρώπων. Ωστόσο, η πλήρης ανατροπή των παραδοσιακών περί κατάταξης των ανθρώπων θεωριών ήρθε μετά τη Γαλλική Επανάσταση και την προοδευτική άνοδο της αστικής τάξης στην εξουσία κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Μέσα σε αυτήν τη νέα κατάσταση ο διαχωρισμός των ανθρώπων ακολούθησε δύο νέες έννοιες: την έννοια του Έθνους και την αντίστοιχη του Πολιτισμού. Διαμέσου των καινοφανών αυτών εννοιών προέκυψαν οι σύγχρονες φυλετικές θεωρίες και η διάκριση των ανθρώπων σε ανώτερες και κατώτερες φυλές.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν η στιγμή της συμπύκνωσης όλων των προηγούμενων στοιχείων. Καταστρώθηκε σαν αντιπαράθεση ανάμεσα σε ιδεολογίες, πολιτισμούς, «φυλές», ή με μια κουβέντα ως Weltanschauungskrieg. Ευγονικές εμμονές, ρατσιστικές παρορμήσεις, γεωπολιτικές βλέψεις και ιδεολογική σταυροφορία συντονίστηκαν σ' ένα ενιαίο καταστροφικό κύμα.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Οι Εβραίοι, μέσα σε αυτό το πλαίσιο «*θεωρούνταν ενσάρκωση του Zivilisation, ηγετική ομάδα της ΕΣΣΔ, εμπνευστές του κομμουνισμού, ζωντανή αντίθεση του Lebensraum, καταστροφικός βάκιλος της αρίας φυλής, εγκέφαλος του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος και γι' αυτόν το λόγο βρέθηκαν στο επίκεντρο ενός titάνιου κατακτητικού και εξολοθρευτικού πολέμου*» κι έγιναν έτσι ο καταλύτης της βίας του ναζισμού (Traverso, 2013, σ.193).

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

- Όπως εύστοχα έχει επισημανθεί, η γκιλοτίνα, το σφαγείο, το φορντιστικό εργοστάσιο, η ορθολογική διοίκηση, όπως κι ο ρατσισμός, ο ευγονισμός, οι αποικιακές σφαγές και το μακελειό του Α' Παγκοσμίου Πολέμου είχαν διαμορφώσει προκαταβολικά το κοινωνικό σύμπαν και το νοητικό τοπίο μέσα στο οποίο επινοήθηκε και εφαρμόστηκε η «Τελική Λύση».
- Όλα αυτά τα στοιχεία βρίσκονταν στην καρδιά του δυτικού πολιτισμού και αναπτύχθηκαν στην Ευρώπη του βιομηχανικού καπιταλισμού, κατά την εποχή του κλασικού φιλελευθερισμού.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Ο Χίτλερ ασφαλώς δεν διέθετε, ως το 1941, ένα πολύ ξεκάθαρο σχέδιο για την εξόντωση των Εβραίων και η «Τελική Λύση» ήταν το προϊόν μιας διαρκούς αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο ριζοσπαστικό αντισημιτισμό και τις περιστάσεις του πολέμου, όπως πολύ ωραία έχει αναδείξει ο Browning, στο *Origins of the Final Solution*.

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Η ιστορία των ιδεών του δυτικού κόσμου είχε να προσφέρει πολλά μοντέλα στον εθνικοσοσιαλισμό.

Μοντέλα ιδεολογικά (ο ρατσισμός, ο ευγονισμός), πολιτικά (ο ιταλικός φασισμός), ιστορικά (ο ιμπεριαλισμός κι η αποικιοκρατία), τεχνολογικά και κοινωνικά (ο εξορθολογισμός των μορφών κυριαρχίας, ο ολοκληρωτικός πόλεμος, η σειριοποιημένη εξόντωση, κλπ.).

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

Βέβαια, οι αρχιτέκτονες των ναζιστικών στρατοπέδων συνειδητοποιούσαν πολύ καλά ότι κατασκεύαζαν εργοστάσια θανάτου και ο Χίτλερ δεν έκρυβε ότι η κατάκτηση του Lebensraum ακολουθούσε το μοτίβο των αποικιακών πολέμων του 19ου αιώνα (κάτι που, στα μάτια του, την δικαίωνε).

Αναζωογονητικός αντισημιτισμός

«Ανάμεσα στις σφαγές του κατακτητικού ιμπεριαλισμού και την «Τελική Λύση» δεν υπάρχουν απλώς «φαινομενολογικές ομοιότητες» ή μακρινές αναλογίες. Υπάρχει μια ιστορική συνέχεια που κάνει τη φιλελεύθερη Ευρώπη ένα εργαστήριο των βιαιοτήτων του 20ού αιώνα και το Άουσβιτς αυθεντικό προϊόν του δυτικού πολιτισμού» (Traverso, 2013, σ.196).

Βιβλιογραφία

- Friendländer Saul, *Η ναζιστική Γερμανία και οι Εβραίοι*, Πόλις, Αθήνα 2013.
- Katz Jacob, *From prejudice to destruction. Anti-Semitism, 1700-1933*, Harvard University Press, Κέμπριτζ Μασαχουσέτη 1980.
- Traverso Enzo, *Οι ρίζες της ναζιστικής βίας*, Εκδόσεις του 21^{ου} αιώνα, Αθήνα 2013.
- Χαντζαρούλα Ποθητή, «Αυτό που συνέβη μπορεί να ξανα συμβεί. Γιατί έχει σημασία να σκεφτόμαστε το φασισμό ιστορικά;», *Χρόνος*, 9, Ιανουάριος 2014, διαθέσιμο στο: <http://www.chronosmag.eu/index.php/p-l-p-s-p-xs.html> .
- http://www.historyguide.gr/?page_id=629

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μαρία Καβάλα. «Ο αντισημιτισμός στον 20ό αιώνα. Η Ευρώπη ως εργαστήριο βιαιοτήτων του 20ού αιώνα». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS366/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Ραμματά
Θεσσαλονίκη, χειμερινό εξάμηνο 2014-2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

